

УДК 371.01

I – 18

СПІВПРАЦЯ І.Г.ТКАЧЕНКА З О.О.ХМУРОЮ В ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ЛЕКЦІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

Андрій ІВАНКО (Кіровоград)

Одним з найменш досліджених аспектів педагогічної діяльності І.Г.Ткаченка є його внесок у викладання математики в середній школі. Складність полягає в тому, що педагог практично не залишив окремих праць, які б розкривали систему його роботи як учителя математики, окрім публікації «Наш досвід роботи по-новому» (1962 р.), у якій наводиться один з прикладів тематичного планування з геометрії у 10 класі при вивченні теми «Перпендикуляр і похилі до площини». Разом з тим, у монографії «Богданівська середня школа» в розділі «Творче застосування методів навчання в практиці учителів школи» розкривається досвід роботи вчителів математики щодо оптимального вибору типів, структури і методики уроків у IV- VIII класах, а також напрацювання вчителів математики Богданівської середньої школи №1 з реалізації лекційно-практичної системи навчання в старших класах. Численні розробки уроків І.Г.Ткаченка наводяться в дисертаційному дослідженні О.О.Хмури на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Організація і методика навчальних занять з математики в старших класах середньої школи» (1965 р.) та в його книзі «Урок з математики в середній школі» (1965 р.).

І.Г.Ткаченко ще в другій половині 50-х – першій половині 60-х років минулого століття сміливо став на шлях подолання стереотипів у навчанні математики, а пізніше й інших дисциплін. З цією метою він активно включився в експериментальну роботу, яку здійснював О.О.Хмура – учитель математики загальноосвітньої школи №6 м. Кіровограда, завідувач кабінету математики, а пізніше і директор Кіровоградського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів (1950-1970 рр.).

Результати досліджень показували, що на уроках математики в старших класах систематично порушується одна з неодмінних умов навчального процесу – гармонійне поєднання в навчанні урахування індивідуальних особливостей кожного учня, його нахилів, інтересів, інтелектуальних і фізичних особливостей. Структура досліджених уроків виявилася однаковою – комбінований урок.

Методика викладання математики в старших класах, що склалася на той час, не усувала труднощів, які виникали в учнів у процесі навчання, і мало враховувала здібності і можливості кожного школяра. Наприклад, під час розв'язування задач на застосування теоретичних знань всі старшокласники незалежно від рівня підготовки часто виконували завдання однакової складності. «зрівнялівка» в класних і домашніх завданнях призводила до гальмування розвитку учнів з різною математичною підготовкою, сковувала їх ініціативу і творчість [6, с.7].

В результаті тривалого педагогічного експерименту, спостереження і аналізу уроків, проведених з 1956 до 1959 року спочатку в Кіровоградській середній школі № 6, а потім з 1959 до 1963 року – в середніх школах №27 та №31 м.Кіровограда і в Заваллівській школі Гайворонського району та ще в 40 школах області, була створена і практично апробована нова форма організації навчальної праці при вивченні математики в старших класах середньої школи, яка відома в педагогічній літературі як лекційно-практична система навчання. «Суть нової організації навчального процесу з математики в старших класах полягає в тому, що окремі ланки навчального процесу (повторення, формування умінь і навичок, засвоєння нових знань, виявлення знань і т.д.) було виділено в самостійні уроки.

Нова форма організації навчання в старших класах розрахована на тематичне планування програмного матеріалу на чверть, півріччя і передбачає такі типи уроків: а) підготовчі; б) засвоєння нових знань; в) тренувальних вправ або практичних занять; г) семінарських занять; д) контрольньо-залікові» [5, с.31-32].

На думку Т.В.Гришиної, і сьогодні відгомін ідей О.О.Хмури «виразно відчутний у сьогоднішніх підходах до організації шкільної справи. О.Хмура розробив принцип багатоступінчастого навчання математики та перетворив лекційно-практичну систему викладання в ефективний засіб його реалізації» [1, с.4].

Серед шкіл області, в яких здійснювалась експериментальна робота, була і Богданівська середня школа №1. Тут починаючи з 1961-1962 навчального року була запроваджена лекційно-

практична система навчання з математики та фізики. У 1962 р в журналі «Радянська школа» І.Г.Ткаченко у статті «Наш досвід роботи по-новому» наводить один із варіантів тематичного планування курсу геометрії в 10 класі. Автор за результатами вивчення теми «Перпендикуляр і похилі до площини» робить висновок: «Як показала практика, лекційно-практична форма навчання, безперечно, забезпечує поліпшення якості теоретичних знань і практичних навичок учнів. Застосувавши її, ми мали можливість запровадити усне і письмове доведення теорем (за допомогою моделі і рисунка); розв'язування задач (за допомогою моделей, виготовлених самими учнями, і стереометричного ящика, рисунків), складання конспекту за підручником, виконання обчислень за допомогою таблиць та логарифмічної лінійки.

Вчителі нашої школи вважають, що необхідною запорукою успішного здійснення лекційно-практичної форми навчання є чітке поетапне планування кожної теми» [4, с. 63].

Про вагому участь І.Г.Ткаченка в експерименті, який здійснював О.О.Хмура, свідчить і той факт, що в дисертаційному дослідженні останнього «Організація і методика навчальних занять з математики у старших класах середньої школи» грані досвіду І.Г.Ткаченка в аспекті індивідуалізації викладання математики висвітлюється на 47 сторінках:

- Підготовчий урок «Перпендикуляр і похилі до площини» (Структуризація повторення, моделювання теореми про перпендикуляр і похилу на авторській просторовій моделі) [5, с.95-96].

- «Квадратні рівняння» (Практичне застосування теоретичних відомостей, активізація самостійної роботи на уроці) [5, с. 106-115].

Квадратні рівняння застосовуються до розв'язування задач, складених на матеріалі колгоспу «Батьківщина». Математичний зміст викладено у чотирьох таблицях на повторення.

Урок супроводжується авторськими методичними вказівками до проведення, що розкривають технологію його втілення і методику формування розумових дій (висхідний аналіз, синтез, встановлення аналогій). П'ять технологічних моментів, висвітлених у тексті, дають всі підстави стверджувати про особистісну орієнтацію змісту на фоні поєднання групових та індивідуальних форм роботи. Урок І.Г.Ткаченка свідчить про стійкий потяг до новаторства, не дивлячись на вже отримане офіційне схвалення досвіду трудової підготовки учнів.

Приклади уроків з теми «Дійсні числа» (стенограма уроків зроблена в першій чверті

1963-64 навчального року; с.182-217) розкривають творчу лабораторію І.Г.Ткаченка як учителя математики:

- чітка структуризація змісту;
- повнота і варіативність обґрунтувань;
- умотивованість суджень;
- забезпечення продуктивної праці кожного учня протягом 45 хвилин уроку;
- можливість вибору учнями рівнів опрацювання змісту (3 варіанти складності);
- доцільні переходи від теоретичних моментів до вироблення практичного досвіду
- продуманий зміст доуручної підготовки учнів і його повне використання на уроці;
- високий рівень методичної культури вчителя (записи, запитання, коментарі, пояснення, побудова малюнків);
- прозорість для учня критеріїв оцінювання кожного виду роботи;
- чіткий технологічний супровід уроку (авторські коментарі, засоби унаочнення, зміст завдань);
- бездоганна культура мови вчителя.

Опрацьовуючи ці матеріали понад сорокарічної давності, можна зробити висновок про сучасність професійних поглядів І.Г.Ткаченка – вчителя математики, творчі здобутки якого залишаються суголосними фаховим напрацюванням сьогодення і вже проросли у перспективному педагогічному досвіді вчителів Кіровоградщини [2, с. 52-53].

В погодженні з автором експерименту О.О.Хмурою І.Г.Ткаченком було внесено деякі зміни і доповнення в первісний варіант лекційно-практичної форми навчання, застосувавши її спочатку до природничих наук, потім – виробничого навчання і на заключному етапі – для гуманітарних наук. Експеримент тривав 10 років і дав позитивні результати.

У книзі «Богданівська середня школа» І.Г.Ткаченко підводить своєрідні підсумки багаторічної роботи з використання лекційно-практичної системи навчання. На його переконання, її «треба розглядати у зв'язку із загальним удосконаленням навчання і виховання в школі взагалі і удосконаленням системи політехнічного навчання й трудового виховання в старших класах зокрема. Ця форма виросла з комбінованого уроку. Вона відповідає новим умовам роботи і тим завданням, які школа розв'язує сьогодні, готуючи своїх вихованців до роботи в сфері матеріального виробництва

Суть лекційно-практичної системи навчання з предметів природничих і математичних наук полягає в тому, що в межах навчальної теми (розділу) окремі ланки навчального процесу (підготовка до засвоєння нових знань, вивчення нового матеріалу, закріплення і повторення пройденого, формування відповідних умінь і

навичок, систематизація і перевірка знань тощо) виділені в самостійні уроки з чітко окресленою дидактичною метою, власною структурою і методами роботи» [3, с.100-101]. Там же дається стисла характеристика окремих типів уроків.

Сучасні форми роботи творяться тоді коли в навчально-виховний процес приходять інноваційні ідеї. Водночас на сучасному етапі розвитку освіти зростає цінність педагогічних ідей і технологій, що витримали іспит часом.

Ідеї лекційно-практичної системи навчання, до створення якої активно долучався І.Г.Ткаченко, активно функціонують і в сучасній школі бо вона дає змогу максимально наблизити викладання предмета до рівня пізнавальних можливостей кожного учня тобто забезпечити процес індивідуалізації навчання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Олександр Хмура: повернення у сучасність. – Кіровоград. – 2004. – 76 с.
2. Спогади про І.Г.Ткаченка. Укладач А.Б.Іванко. – Кіровоград. – ПП «Поліграф-Терція», - 2004. – 132 с.

3. Ткаченко І.Г. Богданівська середня школа імені В.І.Леніна. К.: Рад. Школа. – 1975. – 276 с.

4. Ткаченко І.Г. Наш досвід роботи по-новому // Радянська школа. – 1962. - №4. – с.61-63.

5. Хмура А.А. Организация и методика учебных занятий по математике в старших классах средней школы (Из опыта работы учителей Кировоградской области). Дисс. канд. пед. наук. – М.: 1965. - 474 с.

6. Хмура О.О. Урок математики в середній школі. К.: Рад. Школа. – 1965. – 260 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Іванко Андрій Борисович – старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук.

Коло наукових інтересів: освітня діяльність та педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського та І.Г.Ткаченка; історія української педагогіки.

УДК 37.091.2: [373.5:796.071.4]

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Юлія КОВАЛЬОВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Зміни соціально-економічних і суспільно-політичних умов життя сучасного українського суспільства, інформаційний пресинг різної технологічної модальності (масові видовища, комп'ютерні технології та Інтернет-реалії тощо) приводять до згасання фізичних властивостей і розвитку духовно-моральної кризи, що веде до небезпечної дегуманізації, як особистості, так і суспільства в цілому. Тому на сучасному етапі реформування освіти України в XXI ст. пріоритетним завданням всебічного гармонійного розвитку особистості під час навчально-виховного процесу набуває виховання високоморального, духовно збагаченого, фізично досконалого і здорового молодого покоління. Ці нові орієнтири закладено в державні освітні стандарти загальної освіти, а також в основи модернізації системи фізичного виховання, що відображено у чинних державних документах: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт»: «Фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних,

морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості» [5, с. 41]. Тому система вищої освіти в галузі фізичної культури та спорту потребує нового підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців, який би міг не тільки реалізовувати завдання оволодіння теоретичними знаннями, навичками та уміннями, розвитку розумових і фізичних, а й формування морально-вольових здібностей, які потрібні для збереження та зміцнення здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що формування морально-вольових якостей привертає увагу дослідників різних галузей науки – філософії, педагогіки, психології та ін. Педагогічною теорією та практикою накопичено значний досвід їх виховання. Проблемі морального розвитку присвячено наукові дослідження В.О. Білоусової, Л.І. Божович, М.Й. Боришевського, Г. Ващенко, Л.С. Віготського, А.В. Донцова, І.А. Зязюна, В.І. Селіванова, В.О. Сухомлинського та інших. Закономірності вольового розвитку учнів досліджували О.В. Биков, А.В. Запорожець, В.К. Котирло, С.А. Поліщук, Т.І. Шульга; розвиток морально-вольових